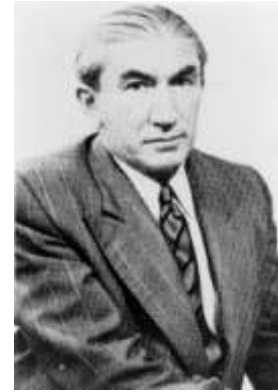

USS Attu

"הזקן", יהודה ארזי

תכנית הרכש הגרנדיוזית של נושאת המטוסים USS Attu

מאת: יהודה בן-צור

ב- 17 באפריל 1947, הורו שני הגיסים - משה שרתוק-שרת, ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית ושאלו מאירוב-אביגור ראש 'המוסד לעליה ב' - ליהודה ארזי-אלון, לחזור ארצה¹. החלטה זו, שמה קץ לפעילותו רבת-היצירתיות כממונה על שלוחת 'המוסד' באיטליה, שכללה גם את נושא הרכש בארץ זו². בחודשים הבאים, הגיעה תנועת ההעפלה לשיאה ותרומתה הפוליטית התבטאה בהחלטת 'כ"ט בנובמבר'. בשלב זה, החליט ב-ג, יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית לתת למערכת הרכש עדיפות עליונה ובמסגרת זו הוא החליט לשגר לחו"ל אישים בעלי יכולת לאתר, לרכוש ולשגר ארצה כמויות נשק גדולות – "כל מה שיורה" - לקראת סיום המנדט הבריטי.

על אף משקעי העבר, המליץ שאלו לב-ג לגייס למשימה זו את 'אלון'-ארזי. בנובמבר 1947 הוא יצא לארה"ב, "ארץ האפשרויות הבלתי-מוגבלות", "כשבדיו סמכות שקיבל מב-ג לרכוש נשק בממדים נרחבים ככל האפשר ומסוגים ש'ההגנה' טרם יכלה להשיג כל שנות קיומה – מטוסים, תותחים, טנקים... היה זה מבצע שתמיד חלם עליו ארזי... ב-ג תלה תקוות רבות בפעולה בארה"ב... זו מכרה את עודפי הנשק שלה למרבית ארצות העולם, לרבות ארצות ערב. הוא קווה, כי ממשלת ארה"ב תסכים... לאפשר ליהודים לרכוש מנשקה"³.

בדצמבר 1947 הגיע יהודה ארזי לניו יורק, 'אלון', "זאב בודד" באופיו, ביקר תכופות ב'מלון ארבע עשרה' ששימש כמפקדת 'ההגנה' בניו-יורק, אך מעולם לא התגורר בו. "תוך שהוא מקבל סיוע מאנשי 'מכון סנובורן' [קבוצת מיליונרים יהודים שעמדה בראש מערכת הרכש בארה"ב] ואף מלמד אותם תחבולה או שתיים, התעלם ארזי ממגבלות האמברגו... וקנה מכל הבא ליד. בתוך כך מיהר ליפול למלכודות, שאולי יכול היה לחמוק מהן"⁴. המכאיבה ביניהן, הינה פרשת 'אטו', נושאת מטוסים קלה וקטנה יחסית, שנרכשה מעודפי הצי האמריקני.

ב- 5.12.47, ביום שארה"ב הטילה אמברגו על משלוחי נשק למזה"ת, פגש 'אלון' במלון את ליאונרד וייסמן חבר חדש של 'המכון', שצבר הון בעסקי גרוטאות של עודפי-מלחמה. וייסמן, שהתרשם עמוקות ממר אלברט מילר, אחת הזהויות השאלות של ארזי, עדכן אותו ברשימת המכירות של ממשלת ארה"ב, שכללה גם נושאות מטוסים קלות מהסוג הנקרא 'תינוק שטוח-ראש'. ארזי התעניין בפרטים – קוער שטוח למדי, נוחה לתמרון, וזולה למדי - ובו במקום החליט לרכוש אחת מהן. וייסמן נענה לבקשה, על אף שהיא נראתה לו מוזרה ביותר.

מסיבות מובנות 'אלון' לא פרש בפני וייסמן את תוכניתו: "הוא ראה בחזונו, כי בעתיד הלא רחוק יהיה צורך להוביל לא"י את כל הנשק שהוא ושליחי 'ההגנה' הצליחו לרכוש באירופה... באופן שהנשק יגיע ארצה במועד הנאות ואפשר יהיה לפרקו בבטחה... [יגיעו] מוקדם מדי – בעוד הבריטים בארץ – יוחרם הנשק; [יגיעו] מאוחר מדי – הערבים כבר ישתלטו על א"י... ישנה רק אוניה אחת היכולה לשאת בקרבה הכול ולהתגונן בכוחות עצמה – נושאת-מטוסים. אני יכול לקנות אוניה אחת בקלות יתרה ענה וייסמן... כיצד תוציא אותה

¹ 'המוסד לעליה ב' – יומן מבצעים * פאריס 1947, עמ' 53. עדה סרני, שהחליפה את ארזי, טוענת שהוא היה זה שהחליט לעזוב "בגלל החיכוכים הפנימיים". ראה 'ספינות ללא-דגל', הוצ' עם עובד, עמ' 8-124.

² לאחר עזיבתו, נחלקה "הירושה": ההעפלה, בראשות עדה סרני, והרכש, בראשות מוניה מרדור.

³ ליאונרד סלייטר 'הנאמנים'. הוצאת 'מערכות', פרק י"ז.

⁴ עמיצור אילן, 'אמברגו- עוצמה והכרעה במלחמת תש"ח', הוצ' מערכות 1995 עמ' 100.

מתחומי ארה"ב? ישנם חוקים... יהיה מי שיפקח וישגיח עלינו. הסיכויים שהכול ירד לטמיון הם 50:50. ארזי נתחייך...⁵. סיכונים מעין אלו ואף גבוהים יותר, הוא נטל על עצמו בעבר, בלי לחשוב פעמיים.

בסוף דצמבר 1947, "קפץ" ארזי לאירופה ע"מ לקדם תוכניות רכש באירופה ובהמשך הוא הגיע ארצה והשתתף בדיון מטכ"ל, בהשתתפות ב-ג, בו הוא "סיפר על התכנית היקרה לו מכל – מבצע 'אטו'...". רבים מהנוכחים פקפקו בהצלחתה. בהעדרו קיבל על עצמו וייסמן לטפל בנושא, אך לרוע המזל, אירעו בשלב זה בארה"ב כמה תקלות - החמורה ביניהן גילוי חומר נפץ בעת העמסתו על אוניה ב-3.1.48 – שהביאו לחקירת F.B.I. וייסמן, שאחת מחברותיו רכשה גם את חומר הנפץ, החליט להעמיד עצמו לחקירה ואילו ארזי, שזה עתה שב לארה"ב, נאלץ להימלט והוכרז "מבוקש". בשובו לארה"ב בפבר' בזהות אחרת הוא נתבשר ע"י וייסמן: "יש לי 'תינוק שטוח ראש' עבורך". ארזי החליט לראות אותו.

נושאת המטוסים USS Attu, עגנה במעגן הצי האמריקני מצפון לנורפולק, וירג'יניה. היא הושקה ב-27 במאי 1944, כאחת מ-34 אוניות מדגם 'קזבלנקה'. ההדחק שלה במטען מלא היה מעל ל-100.000 טון, מהירותה כ-18 קשר ומספר אנשי הצוות מעל ל-800. היא לא זכתה להשתתף במלחמה ולאחריה היא נמכרה למשקיע פרטי, שטרם הסב אותה לשימוש אזרחי. עפ"י תקנות הממשל האמריקני, חייב היה הקונה לפרק ממנה את כל המכללים בעלי שימוש צבאי, בעיקר אלו הקשורים בהפעלת מטוסים. תקנות אלו לא הרתיעו את ארזי, שהניח, שניתן יהיה להחזיר לה חלק מכושרה הקרבי לאחר צאתה מארה"ב. כשהתברר, שהחוקרים לא קישרו בין החברה שרכשה את חומר הנפץ לבין חברות אחרות של וייסמן, הורה ארזי לוייסמן לרכוש אותה. 'אטו' נרכשה בסכום של \$ 125.000⁶ ע"י אחת מחברותיו של וייסמן, שמה שונה ל"א/ק. ו. המעופף" "הוחל בשיפוצה לצורך ייעודה החדש... אולם מעקב ה-FBI שהלך והתהדק סביב פעילי הרכש הקשה מאד על התיאום... וכך נותק הקשר עם וייסמן..."⁷.

ב-18 בינואר 1948 סיים שאול אביגור את פעילותו כממונה על 'המוסד לעלייה ב' באירופה ובשובו ארצה הוא דווח לב-ג: "דיבר אתמול עם 'אלון' [ארזי]. גמר עסק טוב בקנדה, התוצאות בפברואר"⁸. התכנית, שלדברי שאול הייתה: "גדולה, מלהיבה – כולה לפי מיטב הדמיון הממריא של יהודה [כללה]... רכישה הגונה של נשק קל, תותחים מסוגים שונים ושל טנקים קלים. בקנדה רכש נושאת מטוסים קטנה... Attu. לפי תוכניתו צריך היה כול הנשק להיעמס על אוניה זו ולהגיע לחופי הארץ באמצע מאי 1948. ב-ג, נשען במידה רבה על התוכנית..."⁹. ב-21 בינואר תדרך ב-ג את גולדה מאירסון לפני צאתה למסע התרמות בארה"ב: "מסרתי על-ידה הוראות [רכש] ל'אלון'... [בין היתר] לברר אפשרויות אוניה נושאת-אווירונים".

ב-8 בפברואר דווח ארזי אישית לב-ג: "ההתקשרות על הסחורה נעשתה"¹⁰, אך בהמשך החודש השתנה אופי הדו"חות שב-ג קיבל, מאופטימי לפסימי. ב-28 בפברואר דווח דוליק הורוביץ: "מפקפק אם תכניותיו של יהודה יתקיימו"¹¹. במכתב מה-14 במרץ, שנשלח ע"י אהרן רמז מבכירי חיל האוויר באמצעות שליח, לארה"ב, הוא שואל: "...מה כבר נרכש ומה באשר לרכישת מפציצי ב-25 ומטוסי קרב פ-51? מה האפשרויות להביא הנה...? מה יהיו המועדים...? האם בירתם את אפשרות הבאתם הנה ע"י 'CVE' [סוג של נושאת מטוסים]... מתי עשויים הדברים להתממש?"¹² זו הייתה תמונת המצב בארץ – מאופוריה עד לסימני שאלה.

ראוי לציין ש'השירות האווירי' חייב את הרעיון של רכישת נושאת-מטוסים: "יתכן, כמובן, שהנסיון לרכוש נושאת-מטוסים היה 'תוכנית חסרת שחר'; אך היה זה נסיון ליישם את הרעיון שהועלה בתכנית... להעברת מטוסי-קרב כשירים לפעולה... במועד צאתו של ארזי לארה"ב... נראתה התוכנית לרכש נושאת-מטוסים לא "תענועי שרב", אלא כבת-ביצוע [אך בארה"ב נתגלגלו הדברים אחרת]... משנתעורר בלבו של וייסמן החשש כי הבולשת עתידה להגיע גם אליו הוא הפסיק את פעילותו. יתרה מכך גם את החשבונות... עבור המלאכה שנעשתה – כ-\$50,000 - הפסיק לשלם... ב-19 במרס הוגשה תביעה משפטית לעיקול האוניה מטעם הקבלנים שעסקו בשיפוצה..."¹³ ארזי לא התראה עם וייסמן מאז הגילוי המרעיש של לבני החבלה. כן לא נפגש אתו איש אחר מאנשי 'ההגנה'. ניתוק מגע זה נבע גם משיקול של זהירות, כל מגע עמו עלול היה לחשוף עקבות נוספים. ב'מלון ארבע עשרה' הניחו... כי וייסמן ממשיך לעסוק בכל הדרוש לשיפוץ האוניה, אולם וייסמן נעלב והיה שרוי בהרגשה כי זנחו אותו. כאמור הוא הפסיק כל עבודה באוניה ואף חדל לשלם את החשבונות.

⁵ סלייטר, פרק י"ח.

⁶ ד. ב-ג, 'יומן המלחמה', בעמ' 405 מציין סכום גבוה יותר: "כלי 'אטו' \$178.000 (שולם)...".

⁷ 'שורשי חיל האוויר', הוצ' משה"ב, עמ' 208.

⁸ 'יומן המלחמה', ד. ב-ג. עמ' 160.

⁹ 'עם דור ההגנה', ש. אביגור. חלק ב' עמ' 162.

¹⁰ 'יומן המלחמה', עמ' 219.

¹¹ 'יומן המלחמה', עמ' 266.

¹² סלייטר, עמ' 210.

¹³ 'שורשי חיל האוויר', עמ' 209.

באמצע מרץ 1948 השתתף ארזי בפגישת תיאום עם 'הקולגות', אהוד אבריאלי ומוניה מרדור [השלישייה שב-ג כינה אותה בעוקצנות מה - "שלושת הגדולים"] שנערכה ברומא. ב-19.3 הוא שיגר לב-ג מברק, בו הוא התייחס למשלוחי רכש ממערב אירופה (תותחי 20 מ"מ משוויץ ו-65 מ"מ מצרפת) ובאשר לנעשה בארה"ב הוא ציין: "מבטיחך שנעשים מאמצים מכסימליים בכל השטחים על ידי טדי [קולק]"¹⁴, הממונה על הרכש בארה"ב. מה ראה ארזי לחרוג ממנהגו ולקשור את טדי לתוכניתו הוא? האם הוא חיפש "שותף" לכישלון תכנית הרכש הגדולה ו'אטו' בראשה?

למחרת היום, ב-20.3, השתתף שאול בישיבה בראשות ב-ג שנתקיימה סביב מיטת חוליו של הרמטכ"ל דאז, יעקב דורי, ושמע מפי גולדה מאיר, שאך זה חזרה משליחותה המוצלחת בארה"ב - 'מגבית חרום' שיועדה לרכש בלבד: "... דו"ח קודר ביותר על סיכוי תכנית הרכש של יהודה ארזי. הבנו מדבריה, כי בעצם צפוי לתכנית זו כישלון..."¹⁵. מאוכזב מתחזית זו, החליט ב-ג בו-במקום, להעדיף בשלב זה את זירת הרכש האירופית ומינה את שאול אביגור למרכז הרכש ביבשת זו. חמישה ימים לאחר מכן הקים שאול את מטה הרכש ב'זנבה ולמחרת היום, ב-26/3 הוא שוחח עם 'דני-זאב שינד', הממונה על שלוחת 'המוסד' בארה"ב: "בעניין סיוע ל'אלון' - מסר על הקשיים". עוד באותו יום חזר 'אלון' לארה"ב בניסיון למנוע התדרדרות עסקות הרכש בהן הוא היה מעורב. כעבור חמישה ימים, ב-31/3, העביר שאול באמצעות 'דני' מסר לב-ג: "העניין הקנדי מפקפק ובכל אופן לא קרוב [ואכן עד מהרה "העניין" כולו - 'אטו' והרכש הקנדי - התמוטט כלי]"¹⁶.

הטלת העיקול על 'אטו' חייבה את מערכת הרכש בארה"ב להתייחס להמשך בצוע התכנית. 'אלון', שחזר לארה"ב, "דבק בחלומו להביא אל חוף המדינה... נושאת-מטוסים עמוסת-נשק ביום הכרזתה ב-15 במאי... עתה נוכח תביעת העיקול התפוגג החלום... ועמו משקל סמכותו של ארזי... אי-פירעון החוב היה עולה באבדן האוניה. פירעונו עלול היה להביא... את ה-אפ.בי.אי... נותרו לפניהם כמה אי-ודאויות. כמה אלפי \$ נוספים יידרשו...? והאם יוכלו... להוציאה מתחום ארה"ב? "פרויקט ארזי כולו התברר כבלון, אך איש לא נמצא במקום להפסיקו בזמן"¹⁷. בסיכום, הוחלט להתפשר עם התובעים ו"להעביר את 'אטו'... למעגן ליד Swells Point שם התנדדה על פני הגלים"¹⁸. בכך, לא תמו הצרות: "מקץ עשרה ימים לתשלום החובות, שהסתכמו בקירוב ל-\$ 50,000... שוב עוקלה האוניה והפעם לדרישת פרקליטו של... וייסמן... שטען כי לא שולמו לו שכר והוצאותיו עבור טרחתו בפרשת העיקול הראשונה... שוב שולם הסכום - \$ 1,250 - והעיקול בוטל"¹⁹. בשלב זה, החליטו ב'מלון ארבע עשרה', כי אין אפשרות להוציא את 'אטו' מארה"ב והיא "נמכרה" לחבר אחר של 'מכון סונבורן' כגרוטאה עבור \$ 50,000. נחמה פורתא שנתרה "פליטת הסכום הענקי שהושקע בחלומו של ארזי"²⁰, כדי לממן חלק מהחובות שהצטברו. הצידו שנקנה עבור ה-Attu החליד באתרי המכירה בצפייה להזדמנות, שאולי תבוא, להבריוח החוצה"²¹.

בשלב זה, החל ב-ג לפקפק גם במימוש תוכניות אחרות של ארזי: "13.4.48, לשאול. יש לי פקפוק רב אם תשובתך על סיכויי יהודה מבוססים... יש בדעתי לקחת מיהודה חזרה הכסף... וגם הסמכות לפעול בשמנו..."²². "אי ההבנות" בין שאול לארזי מתקופת ההעפלה נמשכו גם במערכת הרכש. בפגישה אישית עם ב-ג ב-1 באוגוסט 1948 ציין שאול: "... אין 'אלון' צריך לחזור לאמריקה, יעסוק רק באירופה..."²³. דברים ברוח דומה - או אני או ארזי - שמע ב-ג קודם לכן גם מטדי קולק²⁴ ואכן בסוף 1948 הפך ארזי לנטל. מקורבי ב-ג דרשו לסלקו. ב-3 בדצמבר 1948 רשם ב-ג ביומנו: "מה לעשות עם 'אלון'? מוצע להכניס אותו לסולל-בונה"²⁵. לזכותו של יהודה ייאמר, שכבר בסוף נובמבר 1947, בדרכו לארה"ב, הוא הורה לעדה סרני באיטליה, לרכוש מתקציבו שתי אוניות וטבע את המשפט: "מוטב שהאוניות תחכינה לנשק ולא שהנשק יחכה לאוניות"²⁶. ואכן, ממש באותם ימים שב-ג שקל להפסיק את פעילותו, הצליח ארזי לרכוש 25 תותחי 20 מ"מ, "התותחים"

¹⁴ 'יומן המלחמה', עמ' 316.

¹⁵ כפי שתיאר את הפגישה שאול אביגור, בספרו 'עם דור ההגנה'.

¹⁶ 'מחברות שאול' מס' 1 א', תיק 1954/24/1, ארכיון צה"ל. ע"ג פרטי "החזרה הקנדי" בסך \$ 2,192,425

רשם שאול מלה אחת: "בטל".

¹⁷ עמיצור אילן, עמ' 102.

¹⁸ סלייטר, עמ' 6-214.

¹⁹ סלייטר, עמ' 7-226.

²⁰ 'יומן המלחמה', עמ' 405 תוהה ב-ג: "כלי 'אטו' \$178,000 (שולם), אותו דבר - תשלום באמריקה \$ 200,000 (שולם)". "סה"כ \$ 378,000! בעדות של דוד נמרי בתחילת שנות ה-50 הוא מסכם: "\$ 360,000

עלתה נושאת אווירונים של ארזי"; חט' 15 מיכל 168 תיק 4 מסמך 14, אי"ט.

²¹ עמיצור אילן, עמ' 103.

²² מברק בסר/305. ארכיון יד-טבנקין. חט' 15 מיכל 168 תיק 7 עמ' 3.

²³ אבי כהן, 'גשר אווירי לעצמאות', הוצ' מערכות 1997 עמ' 191.

²⁴ עמיצור אילן, עמ' 75 קובע, שארזי הורחק מאמריקה וטדי מונה במקומו וכי "הדחתו [הסופית של ארזי]

נדחתה עד דצמבר" [1948 בשל הצלחתו בפעולות רכש בצרפת במאי 1948].

²⁵ 'יומן המלחמה', עמ' 3-862.

²⁶ 'ספינות ללא דגל', עדה סרני. עם עובד 1975, עמ' 181.

הכבדים ביותר שהיו בידי 'ההגנה' עד אז, על תחמושתם ולשגרם ארצה באוניה Ressurrectio – 'רקס', שפרצה את ההסגר הימי הבריטי והגיעה בערב פסח תש"ח, למעגן ת"א²⁷.

בסכמו את פעילותו כמרכז הרכש באירופה העיד ספיר בשנים 54-1953: "בארה"ב ארזי הסתבך עם... 'אטו' שחשב להביא בה נשק שיקנה בקנדה. הפסדנו עליה \$ 200,000. אבל עו"ד יהודי הפגיש את ארזי עם סטפן שרניצקי... ודרכו קנינו את כול הנשק באירופה והוא גם שמשך את ארזי לאירופה"; ואילו דוד'קה נמרי, מבכירי 'המוסד' שפעל בארה"ב בשנים 47-48, העיד כי: "\$ 360,000 עלתה נושאת אווירונים של ארזי"²⁸. עמיצור אילן קבע, שארזי בארה"ב "לא היה סיפור הצלחה מרשים". לדעתו, "לחלק מן המחדלים [ו'אטו' היה הגדול שבהם] תרם האינדיבידואליזם ההרפתקני של ארזי... אך יש לנהוג בזהירות בביקורת זו, שכן גישה זו שנשלה [בארה"ב], עלתה יפה... בצרפת... ההיסטוריון מתקשה לשפוט עד כמה מבטאת ביקורת זו החמצת אמת והוא תוהה, אולי דווקא להיפך. האם ללא דמיונם, תעוזתם ו"בזבזנותם" של סוכנים כאלה היה הרכש בארה"ב מביא אפילו את התועלת החלקית..."²⁹.

לימים, כנראה בתחילת שנות ה-50 במאה ה-20, העיד ארזי על נסיבות שובו מאמריקה לאירופה: "ב-ג. האמין באפשרויות הרכש בארה"ב, אולם אני מלכתחילה רציתי לעבוד באירופה ואכן, אחרי ארגון באמריקה... העברתי את מרכז פעולתי לאירופה, בה היו אפשרויות גדולות יותר"³⁰. דמיונו ותעוזתו של 'הזקן', כפי שארזי כונה על ידו, 'נערי הפלי"ם', אינם שנויים במחלוקת. האמת, כרגיל, מצויה אי-שם באמצע.

בסיום מחקרי הנ"ל, הגיעו אלי שתי ידיעות מעניינות על נושאת המטוסים:

1) "...ז"ק [גרשון, הממונה על 'השירות הימי'] היה איש ארגון מעולה, אך חטא לעתים בחלומות מוגזמים. כך, למשל, היה מעורב ברכישת נושאת מטוסים שהייתה מציאה מדהימה – להוציא את העובדה שלישראל לא היה אף לא מטוס אחד שיכול היה לנחות או להמריא מנושאת מטוסים. גם לא היה שום שימוש מבצעי באותה ספינת ענק. למזלה הגדול של המדינה הנולדת, טבעה נושאת המטוסים סמוך לרכישתה בקנדה, ובא לצינון גואל".

ראה, מיכאל בר-זוהר, 'כעוף החול', בהוצאת 'למשכל' 2006, עמ' 106.
(הערה: גרשון ז"ק החל את פעילותו המעשית כראש 'השירות הימי' רק ב-1.4.48 (המינוי הפורמאלי פורסם במהלך מרץ). בשלב זה Attu הייתה כבר בבחינת "פגר מת". זכות החלום שמורה ליהודה ארזי. י. ב-צ.)

2) *The Attu choice was most foolish. The best possible ships for the purpose of bringing heavy arms in quantity to the new state of Israel would have been LSTs (as chosen by the Irgun). They cost in war surplus much less than escort carriers, were not required to be scrapped, could carry troops, tanks, etc., could be landed anywhere for unloading, not needing a dock, and could have been later used for amphibious operations, cutting off the enemy from his home bases.*

קטע ממכתב של נתנאל רטנר, שיתכן שלא נשלח וללא תאריך, שהיה מיועד לליאונרד סלייטר, מחבר הספר 'הנאמנים' – ספור מערכת הרכש בארה"ב במלחמת העצמאות.

נתנאל, יהודי אמריקאי, קצין מכונה ימי, שב-1947 הפליג עם 'אלטלנה' עד לצרפת. בשובו לארה"ב הוא גויס ע"י מערכת הרכש של ארגון 'ההגנה' וסייע בידי הנק גרינשפן "להחרים" מקלעים מעודפי הצי האמריקני ולהעבירם לאוניית הרכש 'הדרומית' – Kefalos – בנמל טמפיקו שבמקסיקו. צורף לצוות האוניה כקצין מכונה והשתתף בשלושת הפלגותיה, הראשונה הפלגת רכש שהגיעה ארצה ב-8 בספט' 1948 ושתי הנוספות בנובמבר-דצמבר 1948. בהפלגה השלישית שירת כקצין המכונה הראשי. על חלקו ב"החרמת" המקלעים הוא הועמד לדין ונמצא חייב. נחון לאחר מכן ע"י הנשיא טרומן.

²⁷ זכות הראשוניות שמורה לספינה 'נורה', ששוגרה ע"י אהוד אבריאלי והגיעה לת"א ב-1 באפריל 1948.

²⁸ עדות ספיר, חט' 15 מיכל 168 תיק 4 מסמך 3 ועדות דוד נמרי, תיק 4 מסמך 14, אי"ט.

²⁹ עמיצור אילן, עמ' 115. הערה: הגדרת פעילי הרכש כ"סוכנים" צורמת בעיני !. י. ב-צ.

³⁰ עדות יהודה ארזי, כנראה בתחילת שנות ה-50 במאה ה-20. חט' 15 מיכל 168 תיק 4 מסמך 11, אי"ט. שאול אביגור, 'עם דור ההגנה', עמ' 3-362 מציג גרסה אחרת על הנסיבות ש"החזירו" את ארזי לאירופה.